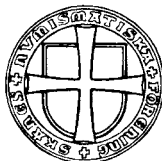

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nr. 2 Maj 2011

Carl Gustaf Heraeus ex libris

Christian VII's dansk-norske piastre

Skånes Numismatiska Förening 80 år

Bøger om Sigtuna, middelalderens
mønter og Svenska Akademiens me-
daljer

Peter Flensburg (1938-2011)

*Bernt Thelin overrækker Allan Hansson medalje i
Malmö 2. april. Se side 73.. Foto: Jan-Olof Björk*

Frederik 1's søslinge 1524-1528

Ny bog

Niels Jørgen Jensen og Mogens Skjoldager har specialiseret sig i mønter fra borgerkrigstiden til og med de første oldenborgske konger. Fra slutningen af denne periode stammer de underlødige søslinge fra Frederik I's tidlige regeringsår (1524-1528) i et uopræget Danmark. Mønterne angiver alle i omskriften møntstedet. I Vestdanmark, Ribe og Aalborg – i Østdanmark, København, Malmø, Landskrona og Ronneby.

Der er tale om den almindelige danskers mønt, og med nogle få undtagelser er søslingene fortsat så gængse, at det giver private samlere mulighed for at opbygge en repræsentativ samling.

Medlemspris: 200 kr. Detailpris: 293,75 kr.

Bestilles på www.numismatik.dk eller:

John Lind 53 20 26 56 – til kl. 21.00

**DANSK
NUMISMATISK
FORENING**

Carl Gustaf Heraeus ex libris

Av Frédéric Elfver

Bokägarmärken, ex libris, från sjuttonhundratalet med numismatisk anknytning är inte särskilt vanliga. När ett dylikt påträffas som dessutom har en direkt förlaga i en medalj, känns det angeläget att delge läsekretsen detta.

Föreliggande bidrag skall behandla Carl Gustaf Heraeus (född i Stockholm 1671, död i Wien den 6 december 1725) ex libris. Heraeus är sannolikt mest känd för läsekretsen genom sitt verk *Bildnisse der regierenden Fürsten und*

Fig. 1. Ex libris Carl Gustaf Heraeus. Efter en medalj av Bengt Richter. Privat ägo. 78 mm. Foto: Frédéric Elfver.

Fig. 2. Frånsidan till medaljen över Heraeus. Ur Bror Edv. Hyckert, *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor* [...]. Stockholm 1905, pl. 31, nr 1. Repro: Frédéric Elfver.

berühmter Männer vom vierzehnten bis zum achtzehnten Jahrhundert in einer Folgereihe von Schaumünzen. Verket gavs ut postumt i Wien 1828, kanske fanns ej medel tidigare för att ge ut det mycket rikt illustrerade folioverket.

Författaren fann Heraeus ex libris anbringat på baksidan av titelbladet till ett exemplar av Johannes Schefferus bok om Lappland, i föreliggande fall den franska upplagan som trycktes i Paris år 1678.¹

Heraeus ex libris är utformat som en medalj med en diameter om 78 mm, vilket motsvarar 23 storleken i Carl Reinhold Berchs medaljskala (fig. 1). Motivet återfinns på frånsidan till en medalj med samma storlek (fig. 2), vilken på åtsidan avbildar Carl Gustaf Heraeus. Frånsidans motiv beskrivs

enligt följande av Hildebrand (1860): "[...] ANTIQUOS REVERENTIA NOVOS AEQUITATE. Minerva sittande, med handen visande på en antik bildstod, kring hvilken ligger pergamentsrullar, en stylus och konstsaker från forntiden, blickar på en nyare afbildning af samma staty, omgifven af böcker, bläckhorn, penna, mynt m.fl. symboler af lärdom, konst och författareverksamhet".²

I Anders Hammarlunds mycket läsvärda biografi över Heraeus finner vi uppgiften att Heraeus, medalj- och antikvitetsinspektör vid kejsarhovet i Wien, i anslutning till det nyordnade mynt- och antikkabinettets invigning år 1717 i Wien lät förevisa sig av Bengt Richter på en medalj. Hammarlund har även låtit över-sätta frånsidans omskrift: "Med vördnad för

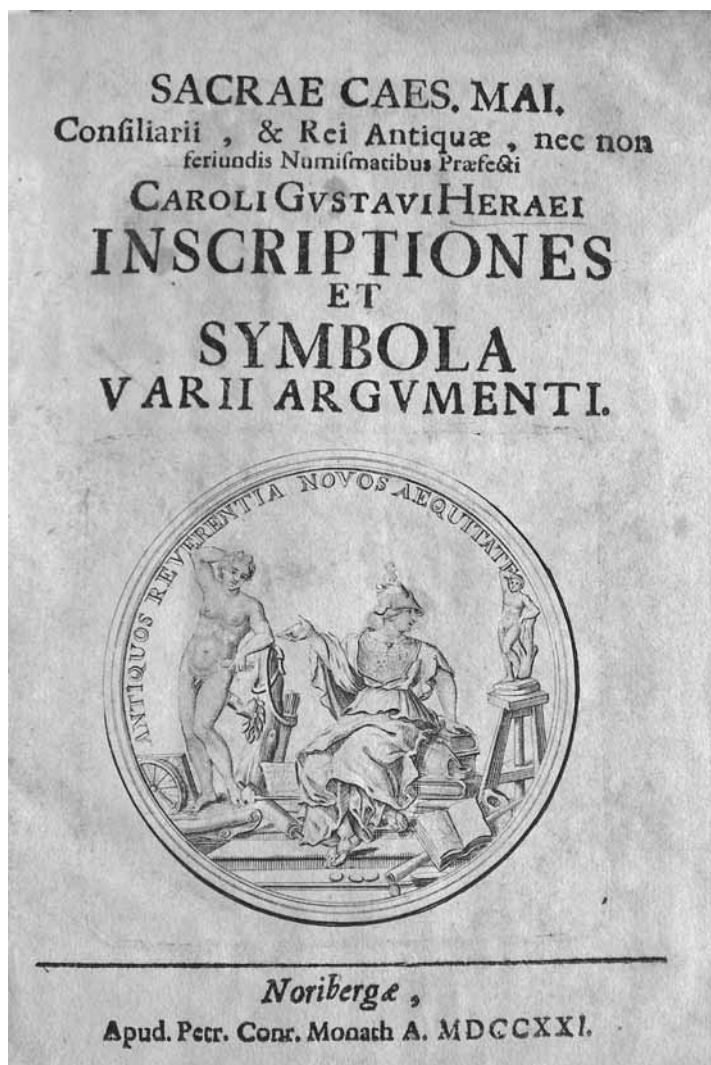

Fig. 3. Titelsidan till Heraus skrift: *Sacrae caes. mai. consiliarii, & rei antiquae, nec non feriundis numismatibus praefecti Caroli Gustavi Heraei Inscriptiones et symbola varii argumenti*. Norimbergæ 1721. Privat ägo. Foto: Frédéric Elfver.

Fig. 4. Medaljvbidningen på titelsidan till *Bildnisse der regierenden Fürsten [...]*. Wien 1828. Foto: Frédéric Elfver.

det gamla och rättvisa/jämbördighet för det nya”, vilket uttolkas ”behandla det antika/antikens människor med vördnad och det/de moderna med öppenhet”.³

Vem var medaljkonstnären Bengt Richter? Richter föddes i Stockholm 1670 och dog i Wien den 18 april 1735. Han var elev och senare svärson till den framstående medaljgravören Karlsteen. År 1715 utnämndes han kejsrerlig *Ober- und Kammermedailleur* och *Münz-Präg-Inspector*. En tjänst som Heraeus innehade tidigare.⁴

Medaljvbidningen återkommer på titelsidan till Heraeus skrift *Sacrae caes. mai. consilarii, & rei antiquae, nec non feriundis numismatibus praefecti Caroli Gustavi Heraei Inscriptiones et symbola varii argvmenti*, tryckt 1721. Smärre skillnader kan iakttagas mellan bokägarmärket och gravyren på titelbladet (jfr fig. 1 och 3), utöver att den förra är försedd med texten EX LIBRIS C. G. HERAEI i två rader. Även på titelsidan till det tidigare nämnda verket *Bildnisse der regierenden Fürsten* återfinns man medaljvbidningen, dock i en

mer stiliserad tappning (fig. 4). Med ledning av ovanstående kan man datera Heraus ex libris till tiden kring 1717.

I *Svensk Numismatisk Tidskrift* har Ulla Ehrensivård⁵ skrivit om Heraeus med anledning av Anders Hammarlunds förstudie till den senare utgivna biografien över Heraeus.⁶ Även i *Numismatiska Meddelanden XXXVI* kan man läsa om Heraeus liv och verk.⁷

¹ Johannes Schefferus, *Histoire de la Laponie, sa description, l'origine, les moeurs, la maniere de vivre de ses habitants, leur religion, leur magie, & les choses rares du pais. Avec plusieurs additions & augmentations fort curieuses qui jusques-icy n'ont pas esté imprimées. Traduites du Latin de monsieur Scheffer. Par L. P. A. L. Geographe ordinaire de sa majesté. Paris, Olivier de Varennes, 1678.*

² Bror Emil Hildebrand, *Minnespenningar öfver enskilda svenska män och qvinnor*. Stockholm 1860, s. 109 nr 1. Hildebrand anger att medaljen är gjuten i mässing efter B. Richters vaxmodell och att den finns i samlingarna på Kungl. Myntkabinetts (K. Mk.) och i Riksbanken (B-n).

Åtsidan på medaljen visar Heraeus bröstbild ”i tidens drägt med mantelveck”. Omskriften lyder: CAROLO GVST. HERAEO. S. C. M. CONSIL. 'E. ANTIQ. B. RICHTER. D. Se även Bror Edv. Hyckert, Minnespenningar öfver enskilda svenska män och kvinnor [...] Första delen. Numismatiska Meddelanden XVII (Stockholm 1905), s. 138 som daterar medaljen till omkring 1717, tillverkad i Wien. Frånsidan avbildas på pl. 31, nr 1.

- ³ Anders Hammarlund, *Ett äventyr i staten. Carl Gustav Heraeus, 1671-1723 – från Stockholm till kejsarhovet i Wien*. Stockholm 2003, s. 212 samt avbildning av medaljen på s. 213.

- ⁴ Se bl.a. Leonard Forrer, *Bibliographical dictionary of medallists*. Vol. V. London 1912, s. 118-120.

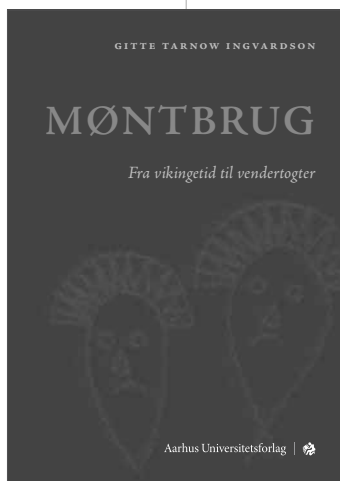
- ⁵ Ulla Ehrensvärd, Carl Gustav Heraeus, chef för myntkabinettet i Wien 1710-1725. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 1999, nr 7, s. 159-160.

- ⁶ Se Hammarlund 2003 ovan.

- ⁷ Ernst Nathorst-Böös och Ian Wiséhn, Numismatiska forskare och myntsamlare i Sverige fram till 1830-talet. *Numismatiska Meddelanden XXXVI*. Uppsala 1987, s. 56-57 (åtsidan till Richters medalj över Heraeus är avbildad på s. 57).

Skånes Numismatiska Förening udgav i forbindelse med sit 80 års jubilæum festskriftet *Moneta 5*. Ved fejringen i Malmø 2. april modtager forfatterne en specielt nummereret udgave. Foreningens formand Bernt Thelin (t.h.) overrækker her Jan-Olof Björk (t.v.) sit eksemplar. I midten bogens redaktør Magnus Wijk. Foto: Dan Carlberg. Se side 73.

Møntbrug

Fra vikingetid til vendertogter

Af Gitte Tarnow Ingvardson

ISBN 978 87 7934 312 2

130 sider, ill., hæftet

Pris: 148,00 kr.

Udgivelse: juni 2010

Igennem de ca. 250 år, der behandles i bogen, var de økonomiske forhold i Danmark præget af et ungt selvstændigt møntvæsen og en begyndende nationalstatsdannelse.

Møntvæsenet skiftede fra vikingetidens vægt- og naturalieøkonomi til udbredt brug af kongens mønt. Det var ikke en nem eller jævn proces. Et væld af forskellige aktører og begivenheder, som krige, afgifter, nye landbrugsmetoder, stærke biskopper og nye skibstyper, påvirkede udviklingen. Periodens få skriftlige kilder handler udelukkende om den sociale elites brug af penge. Ved at behandle møntfund ud fra en arkæologisk metode

kommer historien til at omfatte alle samfundets sociale lag. Dermed belyses forskellen i møntbrug set over tid og inden for forskellige befolkningsgrupper, fx by- kontra landbefolkningen eller bondestanden kontra håndværkerne.

I bogen behandles alle møntfund fra Sjælland, Lolland og Falster. Det er dermed det første regionale studie, hvor danske møntfund gennem knap 250 år tolkes i både lokalt, nationalt og internationalt perspektiv.

Tegninger til Christian den Syvendes piastre

Af Michael Märcher

Et af de første led i møntfremstillingsprocessen er fastlæggelse og konkret designmæssig udformning af møntmotivet. Under Christian den Syvende blev stempelskærerne med jævne mellemrum bedt om at tegne forslag til møntmotiver.¹ Det skete flere gange i 1771, eksempelvis i starten af november, da der igen skulle gang i udmøntningen af speciedalere (fig. 1-3).² Proceduren gentog sig senere i november, da møntdirektør Hans Schierven Knoph (1771-88) af Finanskollegiets chef Carl August Struensee (1735-1804) ved brev af 18. november blev beordret "at lade udkaste en Tegning til Danske Mynter, som maatte have fuldkommen overensstemmelse med Spanske Piastres; og tilstille mig samme Dessein til nærmere Approbation; paa det saasnaart et Par Stempler eller Toe til Species ere færdige, et Par Stempler af ovenmelte³ Mynt-Sorte kunde skiæres, saaledes at endog af disse Mynter en 5,00 Stk⁴: kunde være færdige imod den 15de Decbr: i dette Aar."³ Ordren resulterede i to tegninger (fig. 4-5), og publiceringen af disse to er denne lille artikels formål.

Allerede den 23. november kunne Struensee meddele Knoph, at forsidetegningen (fig. 4) var godkendt, og at "de fornødne Stemplers Skiærelse saa hastig som mueligt"⁴ skulle ske. Begge tegninger er på det samme stykke papir, der er indsat i Struensees brev af 23. november. Både for- og bagsidetegningen er udført af Johan Ephraim Bauert (1726-99), der også blev sat til at skære stemplerne efter godkendelsen. Som det fremgår af fig. 6, blev

forsidetegningen anvendt. Det vides ikke, hvem der kom til at udforme det endelige bagsidemotiv. Måske har det ikke efterladt sig synderlige spor, da det dels skulle gå hurtigt – og måske skete internt på Den Kgl. Mønt mellem Bauert og Knoph – dels må størstedelen af bagsidedesignet have givet sig selv, da det jo så vidt muligt skulle være lig de spanske piastre – og derfor endte med de karakteristiske søjler og våbenskjold.

Der findes en del litteratur om Christian den Syvendes smukke piastre.⁵ Derfor skal det her blot fremføres, at de 500 stykker var bestilt af Asiatisk Kompagni, og at der i december 1771 fra Den Kgl. Mønt i København blev leveret kompagniet 500 såkaldte *Danske Pillarer*. Der blev i alt fremstillet 543 piastre i 1771, og det skete den 5. december. Det skæve tal 543 skyldes, at Den Kgl. Mønt af erfaring vidste, at der på grund af fejl, mangler og så videre i udgangspunktet skulle smeltes mere sølv end til 500 stykker for at kunne levere 500 stykker. Den Kgl. Mønt smeltede derfor sølv til 650 blanketter/mønter, men kasserede undervejs i processen 106 stykker og anvendte – som reglerne foreskrev – ét stykke til kontrol (den såkaldte Stokprøve). Efter afleveringen til Asiatisk Kompagni var der 43 stykker tilbage på Den Kgl. Mønt, heraf blev 10 givet til C.A. Struensee, mens et eksemplar blev pligtafleveret til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.⁶ De sidste 32 stykker gik marts 1773 i Møntens smeltedigel, da der skulle udmøntes 8 skillinger.⁷

Fig. 1. Tegning af forside til 1 speciedaler, af J.E. Bauert, november 1771. Cirka 39 mm. Tegningen havde direkte forlæg i de hidtil under Christian den Syvende udmøntede speciemønter. Den skulle ikke godkendes, men var ledsagende illustration til fig. 2-3, som der skulle tages stilling til. Udmøntningen startede den 27. november 1771.

Fig. 2. Tegning af bagside til 1 speciedaler, af J.E. Bauert, november 1771. Cirka 40 mm. Tegningen blev ikke godkendt af Finanskollegiet.

Fig. 3. Tegning af bagside til 1 speciedaler, af J.E. Bauert, november 1771. Cirka 40 mm. Tegningen blev godkendt af Finanskollegiet.

Allerede i 1774 blev der igen udmøntet piastre i København. Da blev det til 44.900 stk. fordelt på otte udmøntninger fra 14. til 27. september. Det anvendte sølv var primært brandsølv (finbrændt sølv) fra Kongsberg. Udmøntningen i 1774 var foranlediget af Overskattedirektionen, der var oprettet i 1762 og blandt andet stod for forvaltningen af statsgælden. Produktionsordren kom således

ikke fra Asiatisk Kompagni med henblik på omsætning af piastre i Asien – sådan som det ellers ofte er antaget i den eksisterende litteratur.⁸

¹ Se Michael Märcher: 25 mønttegninger fra Christian den Syvendes tid, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 2006, 110-115. Tak til Frank Pedersen for oplysninger og fotos (fig. 6)

Fig. 4. Tegning af forside til dansk piaster, af J.E. Bauert, november 1771. Cirka 39 mm. Tegningen blev godkendt af Finanskollegiet.

Fig. 5. Tegning af bagside til dansk piaster, af J.E. Bauert, november 1771. Cirka 39 mm. Tegningen blev ikke godkendt af Finanskollegiet.

Fig. 6. Dansk piaster med årstal 1771. Nationalmuseet, Den kgl. Mønt- og Medaillesamling.

til denne artikel, der er udarbejdet i forfatterens fritid. Fig. 1-5 er fotograferet af forf.

² Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i København, Indkomne breve, 1771, 73.

³ Ibid., 80.

⁴ Ibid., 86.

⁵ Se for eksempel artiklen (og især dens bibliografi): Harald Salvesen: »Grønlands-piasteren« - Hvor sjelden er den?, i Morten Eske Mortensen (red.): *Festskrift til Jørgen Sømod*, København 1984, 127-139.

⁶ Angående pligtafleveringen, se Michael Märcher: Møntstedernes pligtaflevering i 1700- og 1800-tallet, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 2009, 23-25.

⁷ Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i København, Regnskabsbog 1761-1776; Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i København, Udmøntteprotokol, 1771.

⁸ Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i København, Indkomne breve 1774.

FOREDRAG I DANSK NUMISMATISK FORENING**Tid: Onsdag 11. maj kl. 19.00****Sted: Bethesda, Rømersgade 17 (Israels Plads)
1362 København K.****Frédéric Elfver, Stockholm****Vikingatida mynt funna i Blekinge – nya resultat**

I de första åtta volymerna i CNS-serien (*Corpus nummorum saeculorum IX–XI qui in Suecia reperti sunt. Catalogue of coins from the Viking Age found in Sweden*), har fynd i Sverige med 51.417 vikingatida mynt av totalt ca 252.000 mynt publicerats. Den nionde volymen beskriver de 6.280 mynt som hittats i Blekinge. Under perioden ca 800-990 är det nästan uteslutande islamiska mynt. Därefter är det främst tyska och engelska mynt, men även t.ex. svenska från Olof Skötkonung och Anund Jakob, fram till den yngsta skatten, Johannishus, som är nedlagd efter 1120. Den är den största bevarade skatten i Sverige med tyska mynt, 4.821 ex., varav många är unika och aldrig tidigare beskrivna.

Mynten funna i Blekinge är framförallt ett resultat av internationella handelskontakter och de är präglade i Spanien i väster bort till Uzbekistan i öster. Myntfynden kan, som få andra källmaterial, visa vikingatidens internationella karaktär. De kan även belysa andra frågor, t.ex. hur Blekinge efterhand införlivades i det danska riket.

Särskilt fyndet från Norragården i Mörrum har medfört spännande resultat beträffande forskningen kring myntningen i Lund vid mitten av 1000-talet. Vid föredraget kommer dels den nya publikationen att presenteras, dels kommer resultat från mitt pågående avhandlingsarbete om den danska myntningen i Lund vid mitten av 1000-talet att lyftas fram.

De dansk-norske piastre 1771 og 1777

af Frank Pedersen¹

Den norske numismatiker Harald Salvesen gennemførte for cirka 25 år siden en omfattende undersøgelse af Christian 7's piastre 1771, Hede 21² og 1777, Hede 9 Norge (fig. 1 og 2) med det primære mål at kortlægge kendte eksemplarer af piastrene og de prægestempler, der blev anvendt til disse mønter³. Siden da er der fremkommet ny viden om piastrene, som her fremlægges som opdatering og supplement til Salvesens forskning.

Piastrene har samlermæssigt stor international bevågenhed, hvilket ses af, at de omsættes via internationale auktionshuse til for dansk-norske mønter fra slutningen af 1700-tallet rekordhøje beløb – og vel også til betydeligt højere beløb, end mønternes sjældenhed nøgternt set berettiger til. En medvirkende årsag hertil er, at møntkataloget "Coins of the World 1750-1850" i 1966-udgaven fejlagtig betegnede piastrene som slået til brug i Grønland⁴, og mønterne ses fortsat i dag omtalt som "Greenland Dollars" i udenlandske auktionkataloger.

Mønternes eksotiske udseende skyldes, at der er tale om handelsmønter, slået for Asiatiske Kompagnis regning til brug for handelen i Østen⁵, og ikke beregnet til den almindelige omsætning blandt borgerne. Finanskollegiet havde bestemt, at mønternes motiv skulle være i overensstemmelse med spanske piastre, der var en internationalt anerkendt handelsmønt (fig. 3)⁶, det vil sige kronet skjold på forsiden og krone over to skjolde mellem to søjler med teksten PLUS ULTRA på bagsiden ("plus ultra" er den spanske nations valgsprog og betyder "stadig videre"). Stednavnene ISLAN, GRÖNLAN og FERÖ indføjedes nederst på bagsiden, hvilket ikke

findes tilsvarende på de spanske forbilleder. Omskrifterne er som på andre større dansk-norske sølvmønter på den tid med kongens titel på forsiden og hans valgsprog på bagsiden. Finanskollegiet bestemte, at der skulle udmøntes 8 $\frac{2}{3}$ styk piastre per mark (233,855 gram) svarende til en bruttovægt på 26,983 gram per mønt, og finhed 0,903 svarende til 24,366 gram rent sølv per mønt, hvilket var en smule mindre end de spanske mønters bruttovægt 27,064 gram og 24,433 gram rent sølv. Mønterne fik samme ornamentale randmønter (fig. 4), som de fleste større dansk-norske sølvmønter i perioden, og alle prægedes med retvendt stempelstilling.

Tiden skulle vise, at der kun blev tale om en relativ beskedne produktion, i alt 95.444 stykker, præget over tre omgange i København og Kongsberg, og nogenlunde ligeligt fordelt mellem de to møntsteder. Stempelskærer J.E. Bauert⁷ fremstillede stemplerne til de københavnske udmøntninger, mens A. Lunde⁸ stod for stemplerne i Kongsberg. De to stempelskæreres stempler er stort set ens, dog har Bauert, som det ses på de spanske piastre, anbragt en blomst på forsiden mellem REX og CHRISTIANVS i modsætning til Lunde, der loyalt placerede et punkt, som anvist på den godkendte tegning⁹. Bauert fulgte de heraldiske regler for illustration af farver – det vil sige *punkter* for gylden baggrund i det danske våben og *lodret skravering* for rød baggrund i det norske våben, mens Lunde undlod disse punkter og skraveringer. Herudover ses en række mindre forskelle i antal og udformning af ædelstene og perler i kroner og kronebøjler.

København 1771

De første piastre produceredes i København i december 1771. Som det fremgår af Märchers artikel¹⁰ blev processen gennemført på forbavsende kort tid – kun cirka en måned fra det tidspunkt, hvor møntdirektør H.S. Knoph¹¹ af Finanskollegiet blev bedt om udkast til mønttegninger, til tegningerne var godkendt, blanketterne klargjort, prægningen afsluttet og mønterne leveret til rekvirenten. Der blev indledningsvis præget 543 mønter, som i Møntens regnskab¹² bogførtes med 500 stykker til konferensråd Conrad Fabricius (direktør for Asiatisk Kompagni)¹³, 10 stykker til justitsråd C.A. Struensee¹⁴ og 1 styk til *Kongl. Mynt-Cabinet*, det sidste i følge pligt-aflæveringen¹⁵. De resterende 32 stykker forblev i behold ved Mønten, og blev i 1773 nedsmeltet til brug for udmøntning af 8 skilling¹⁶. Det berettes desuden, at 10 piastre (cirka 2 %) kasseredes undervejs i produktionsforløbet.

København 1774

To et halvt år senere gav Finanskollegiet i brev af 11. juni 1774 Mønten i København besked på, at der igen skulle udmøntes piastre – denne gang for Overskattedirektionen¹⁷, men fortsat med årstal 1771. Sølvet leveredes til Mønten 14. september¹⁸ og prægningen af i alt 44.900 mønter blev overstået i løbet af de efterfølgende to uger¹⁹. Undervejs kasseredes 510 mønter (cirka 1 %). Piastrene leveredes til *Banque Contoirtet*²⁰ i to omgange, 38.766 stykker 24. november 1774 og resten, 6.134 stykker, 13. marts 1775²¹. Der rapporteredes ikke om aflævering af mønteksemplarer som pligtaflævering til Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, sandsynligvis fordi der allerede i 1771 var afleveret et eksemplar²².

Stempler i København

Der er identificeret to forside- og tre bagsidestempler til de københavnske piastre (fig. 5)²³. I møntdirektør Knophs mønthistorie²⁴ fra 1777 fortælles, at Bauert fremstillede tre par stempler, altså ét stempel mere end der indtil videre er identificeret – men spørgsmålet er, om dette ikke-fundne stempel overhovedet har været anvendt. Knoph beretter desværre intet om stemplernes fremstillings- og anvendelsestidspunkt.

Stemplerne er også omtalt i et brev af 16. juli 1774 fra Finanskollegiet til Mønten i København²⁵, som dog ikke giver det fulde svar på spørgsmålet om stemplernes fremstillings- og anvendelsestidspunkt. Brevets fulde ordlyd er:

P[ro].M[emoria].

Til den her foretagende Piastres Udmyntning vil det være fornøden, at Hr Mynte-Directeuren ved Medailleuren lader i Forvejen forfærdige de dertil behøvende Stempler, som kunde være med Aarstallet af 1771, paa det at det her paa Mynten i Behold værende eene par Stempler fra Piastres Udmyntningen i Aaret 1771 kunde bruges til den forestaaende.

Finants-Collegium den 16de Julii 1774.

G.C. Juel²⁶ J.G. Moltke²⁷

Brevet fortæller, at der til en del af mønterne i 1774 har været anvendt stempler, som også har været anvendt i 1771. Det kan desuden udledes, at Bauert efter al sandsynlighed har skåret nye stempler i 1774, og altså ikke fremstillede alle stempler i 1771. Men hvilke stempler, der anvendtes i 1771 og hvilke i 1774, vides ikke. Det eksemplar af 1771-piastren, der opbevares ved Den kgl. Mønt- og Medaillesamling i København (KMMS), er formentlig den mønt, der i 1771 blev afleveret til KMMS ifølge pligtaflæveringen²⁸, og er

Fig. 1. Piaster 1771, Hede 21.

Fig. 2. Piaster 1777, Hede 9 Norge.

Fig. 3. 8 realer 1770, Mexico.

Bjerg-måned ³²	Dato i rapport	Antal piastre	Antal per bjergmåned
5.	7. juni	4.087	
	16. juni	6.070	
	20. juni	3.010	
	23. juni	1.653	14.820
6.	4. juli	3.342	
	9. juli	3.272	
	19. juli	4.679	
	24. juli	2.667	
7.	1. august	1.148	15.108
	1. august	1.620	
	7. august	3.508	
	14. august	3.200	
8.	20. august	3.580	
	23. august	2.513	14.421
	30. august	4.297	
	3. september	1.354	5.651
		50.000	
+ 1 styk til "det kongl. Mynt Cabinet" i København i følge pligtafleveringen ³³			

Tabel 1. Udmøntning af piastre 1777 i Kongsberg

derfor en mønt, der blev præget i 1771. Mønten er slået med stemplerne B/II, hvorfor det tillige kan bestemmes, at disse to stempler har været anvendt i 1771. Den beskedne udmøntning i 1771, 543 stk. + 10 stk. kasseret, gør det rimeligt at antage, at der kun blev anvendt et enkelt stempelpar i 1771, og at dette par overlevede prægningen og blev genanvendt i 1774. Da de 543 piastre tillige kun udgør 1,2 % af den samlede udmøntning af københavnske piastre, er det statistisk set også sandsynligt, at eksemplaret ved KMMS er den eneste eksisterende mønt fra 1771-udmøntningen. Koblingsskemaet (fig. 6) giver ikke i sig selv et entydigt svar – kun et antal teoretiske muligheder, ganske mange endda, hvis det ikke-

fundne forsidestempel inddrages, og endnu flere, hvis udtrykket "eene par Stempler" foruden én forside og én bagside også kan tolkes som enten to forsider eller to bagsider, hvilket dog ikke er særligt sandsynligt.

Salvesen har konkluderet, at de to stempler i koblingen A/I var de første stempler, der anvendtes (i 1771), da "A og I ikke findes kombineret med noen av de andre stemplene"²⁹. Men argumentation holder desværre ikke. At A/I er en særskilt kobling (ikke i kæde) udelukker ikke, at koblingerne B/II, B/III eller for den sags skyld den ikke-fundne forside koblet med bagside II eller III kan have været de første i 1771-udmøntningen. Som vi så ovenfor, er B/II sandsynligvis de oprindelige stempler.

Kongsberg 1777

Udmøntningen af piastre sluttede med prægning af 50.001 stykker i Kongsberg, nu med årstal 1777³⁰. Det er ikke umiddelbart forståeligt, at man valgte Kongsberg, da denne Mønt på det pågældende tidspunkt var travlt beskæftiget med ½- og 1-specier samtidig med, at der i samme periode ingen aktiviteter var i København. Men sådan blev det, og Kongsberg måtte som konsekvens heraf afbryde de igangværende prægninger, så spindelpresser og mandskab kunne helliges arbejdet med piastrene. Kongsbergs udmøntningsregnskaber (tabel 1, afskrift) viser, at piaster-udmøntningen kom til at vare i 3 måneder medio 1777³¹. Det ses også, at der gennemsnitligt blev præget cirka 16.500 stykker per måned, hvilket svarer nøje til den mængde ½- og 1-specier, som Mønten prægede umiddelbart før og efter piastrene, og som derfor må formodes at være et udtryk for Kongsbergmøntens maksimale produktionskapacitet til prægning af større mønter i den periode.

Stempler i Kongsberg

Der er identificeret fire forside- og fem bagsidestempler (fig. 7) til Kongsbergs piastre, hvoraf bagsidestempel IV (fig. 8) er kommet til siden Salvesens undersøgelser. Salvesen kendte det pågældende stempel³⁴, men identificerede det som bagside II (fig. 9); små detaljer, blandt andet bredden på årstallet 1777 viser imidlertid, at der er tale om to særskilte stempler. De 4½ par stempler svarer til en stempelholdbarhed på gennemsnitligt godt 11.000 mønter per par, hvilket er omtrent det dobbelte af stempelholdbarheden ved de i samme periode prægede ½ og 1 specier³⁵. Det må på den baggrund vurderes, at ikke alle stempler er identificeret – men nok også, at det formentlig aldrig vil kunne ske, da de overleverede piastre sandsynligvis ikke re-

Fig. 4. Piastrenes randpræg.

præsenterer samtlige stempler.

Sammenlignes stempelholdbarheden med de københavnske piasterprægninger ses det, at holdbarheden kun var halvt så stor i Kongsberg, hvilket imidlertid ikke er overraskende set i lyset af de betydelige problemer, der var med stemplernes kvalitet og nedslidte prægemaskiner i Kongsberg i slutningen af 1700-tallet³⁶.

Det er den gængse opfattelse, at stempelskærer Lunde var alene om Kongsbergs stempler, men Rønning beretter, at Lundes forgænger, G.A. Lunder³⁷, nåede at forfærdige "et par stempler" inden sin død i 1777³⁸. Da de identificerede stempler ikke udviser iøjnefaldende stilmæssige forskelle, giver det ikke i sig selv noget fingerpeg om, hvilket stempelpar, der i givet fald er Lunders, men fristende er det da at foreslå stemplerne A/0 med de afvigende 5 perler på forsiden og D i Island på bagsiden.

Stemplerne indgår i 7 forskellige koblinger (fig. 10). Det "nye" bagsidestempel IV har medført, at koblingsskemaet nu indeholder to adskilte stempelkæder i stedet for én sammenhængende kæde, som i Salvesens undersøgelse. Hverken stempelkæder eller overleverede mønter giver mulighed for at be-

stem

Punkt lige over kors.
 Stor afstand mellem G og D

A

B

P på højde med
 søjlebånd

I

1-tal i 1771
 helt lodret

II

Fig. 5. København, stempler.

Kors flugter
med venstre
side af A

III

Fig. 5. (fortsat)

A

B

I

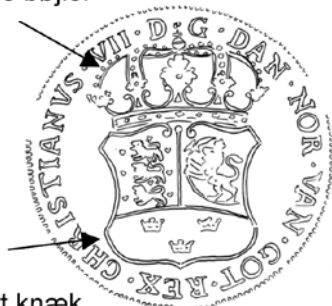
II

III

Fig. 6. København, koblingsskema.

5 perler på
ydre bøjler

Lavt knæk
på skjold

A

Hjerte
flugter lavt
på S

B

Nederste
krone ikke i
centerlinien

C

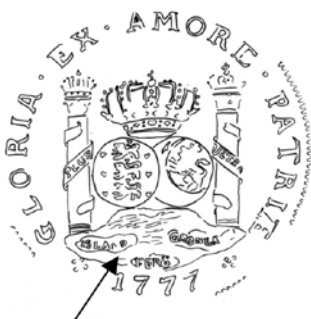

Punkt tæt
på kors

D

Fig. 7. Kongsberg, stempler.

ISLAND

0

Overkant bånd flugter
med løvens poter

I

ISLAN til højre
for søjle

II

Stor afstand
mellem bånd
(som Bs 0)

III

Fig. 7. (fortsat)

Overkant skjold flugter
med bånd (Som Bs 0)

Årstal 1777 12,0 mm
bredt

IV

Fig. 7. (fortsat)

Fig. 8. Kongsberg, bagside IV.

Fig. 9. Kongsberg, bagside II.

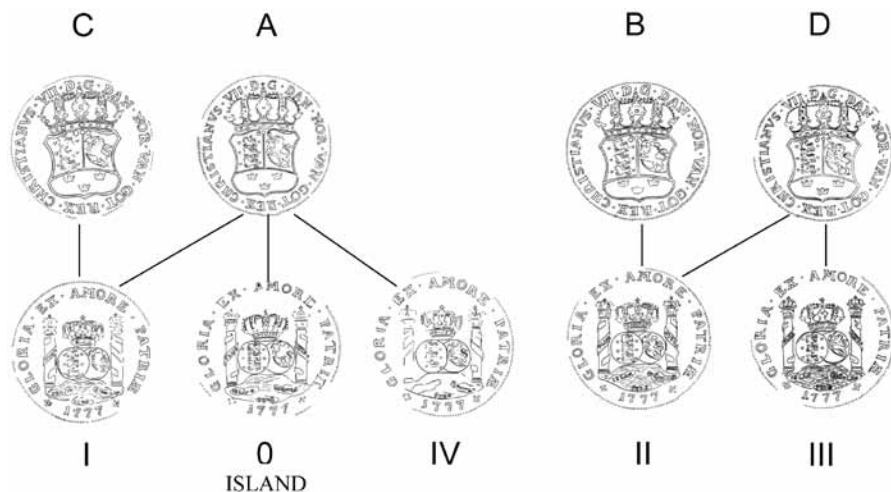

Fig. 10. Kongsberg, koblingsskema.

Overleverede piastre

Piastrene ses første gang handlet på auktion i forbindelse med salget af Peder Pedersen Nygaards samling i København 15. januar 1781, hvor en 1771-piaster blev udbudt under nr. 17, betegnet som "En Dansk Pillar". I 1790 dukkede 1771-piasteren op igen, nu i Norge sammen med to 1777-piastre i Carl Deichmans samling, nr. 39-41.³⁹ Det skønnes, at piastrene siden da og frem til i dag er udbudt på auktion omkring 100 gange, primært i Europa og USA⁴⁰. I bestræbelserne på at kortlægge antallet af kendte eksemplarer nåede Salvesen i 1984-1986 frem til, at Københavns-piasteren

kendes i 25 eksemplarer⁴¹, heraf 10 i offentlige samlinger, og Kongsberg-piasteren i 24 eksemplarer, heraf 14 i offentlige samlinger. Det lykkedes tillige Salvesen at bestemme stemplerne og forside/bagside-koblingerne for hovedparten af mønterne.

Mine undersøgelser bekræfter stort set Salvesens resultater, dog er det lykkedes at tilvejebringe oplysninger og dokumentation for enkelte mønteksemplarer, som Salvesen ikke havde adgang til. Tabel 2 og 3 med tilknyttede bemærkninger viser mit bud på den aktuelle status af overleverede piastre.

Stempelkobling Fs/Bs	Offentlige samlinger (museer)	Antal	Private samlinger. Anslået antal	Totalt antal
A/I	London Oslo Paris Monnaie	3	3 - 5	6 - 8
B/II	København (1771) Lund Oslo Trondhjem	4	7 - 10	11 - 14
B/III	Stockholm St. Petersborg Wien	3	2 - 3	5 - 6
		10	12 - 18	22 - 28

Tabel 2. Overleverede eksemplarer af piaster 1771 – København.

Bemærkninger til tabel 2 – Piastre 1771 Offentlige samlinger

Kobling A/I. Salvesen søgte forgæves at lokalisere Paris-eksemplaret. Koblingen er nu bestemt på baggrund af et umonteret aftryk i Schous aftrykssamling⁴². Det formodes, at den pågældende mønt fortsat befinder sig i offentlig samling i Paris.

Kobling B/II. Salvesen omtalte, at der fandtes et eksemplar i Aalborg (Provinsbankens samling). Denne mønt blev solgt i 1985 og er nu i privat samling.

Eksemplaret i L.E. Bruuns samling (nr. 7759) er medregnet under private samlinger.

Kobling B/III. Salvesen bestemte Wien-eksemplaret som kobling B/III. Schou omtalte samme mønt sammen med andre mønter, der har kobling B/II. Jeg vurderer, at Salvesens bestemmelse er den rigtige. Der findes desværre ikke aftryk af mønten i Schous aftrykssamling.

Salvesen havde ikke mulighed for at bestemme St. Petersborg-eksemplaret. Koblingen er nu bestemt på baggrund af et umonteret aftryk i Schous aftrykssamling.

Status: Der kendes 10 eksemplarer af københavnspiasteren i offentlige samlinger.

Private samlinger

Kobling A/I. Schou kendte 2 eksemplarer med denne kobling i private samlinger: Bech og Glückstadt.

Kobling B/II. Schou kendte 2 eksemplarer med denne kobling i private samlinger: Bille-Brahe og Guildal. Bruun købte Bille-Brahes mønt, som siden solgtes på auktion over Bruuns dubletsamling i 1925.

Det eksemplar, der tidligere beroede i offentlig samling i Aalborg, er nu i privat samling.

Kobling B/III. Schou kendte 1 eksemplar med denne kobling i privat samling: Haunstrup. Der findes ikke aftryk af mønten, men Schou omtalte den sammen med andre mønter med denne kobling.

Status: Det vurderes, at der befinder sig mindst 12 og højst 18 eksemplarer af københavnspiasteren i private samlinger. Usikkerheden om antallets størrelse skyldes, at manglende foto-illustrationer har betydet, at ikke alle registrerede forekomster af mønterne har kunnet individbestemmes.

Stempelkobling Fs/Bs	Offentlige samlinger (museer)	Antal	Private samlinger. Anslået antal	Totalt antal
A/0 ISLAND	København Oslo	2	1	3
A/I	London Kongsberg St. Petersborg	3	2	5
A/IV	Kongsberg	1	0	1
B/II	Bergen	1	3–5	4–6
C/I		0	1	1
D/II	Lund Oslo Trondhjem	3	3	6
D/III	København Stockholm	2	2	4
		12	12-14	24-26

Tabel 3. Overleverede eksemplarer af piaster 1777 – Kongsberg.

Bemærkninger til tabel 3 – Piastre 1777

Offentlige samlinger

Kobling A/0. Eksemplaret i L.E. Bruuns samling (nr. 7789) er medregnet under private samlinger.

Kobling A/I. Salvesen havde ikke mulighed for at bestemme St. Petersborg-eksemplaret. Koblingen er nu bestemt på baggrund af et umonteret aftryk i Schous aftrykssamling. Eksemplaret i Kongsberg er den mønt, der fremkom i Hong Kong i 1984⁴³.

Kobling A/IV. Kongsberg-eksemplaret er den eneste kendte mønt med denne kobling. Salvesen havde bestemt mønten som kobling A/II.

Kobling D/II. Eksemplaret i L.E. Bruuns samling (nr. 7790) er medregnet under private samlinger.

Status: Der kendes 12 eksemplarer af Kongsbergpiasteren i offentlige samlinger.

Private samlinger

Kobling A/0. Eksemplaret i L.E. Bruuns samling er den eneste kendte mønt med denne kobling.

Kobling B/II. Schou kendte 2 eksemplarer med denne kobling i private samlinger: Glückstadt og Guildal.

Kobling C/I. Schou registrerede 1 eksemplar med denne kobling i privat samling, Schous eget eksemplar, som er den eneste kendte mønt med denne kobling.

Status: Det vurderes, at der befinder sig mindst 12 og højst 14 eksemplarer af Kongsbergpiasteren i private samlinger. Usikkerheden om antallets størrelse skyldes, at manglende foto-illustrationer har betydet, at ikke alle registrerede forekomster af mønterne har kunnet individbestemmes.

Status for samtlige Københavns- og Kongsbergpiastre er, at der er overleveret 46-54 eksemplarer til vore dage, heraf 22 i offentlige samlinger og 24-32 i private samlinger. Det endelige antal vil nok aldrig kunne opgøres. Piastrenes anvendelse som handelsmønt og den deraf følgende spredning i Østen kan meget vel betyde, at der i den del af verdenen henligger ukendte eksemplarer, såvel i offentlige som i private samlinger.

Litteratur

Beskrivelsen: *Beskrivelsen over danske Mynter og Medailler i Den kgl. Samling*, København 1791.

Galster, Georg: H.H. Schou 19de august 1858-11te juli 1932, *Numismatisk Forenings Medlemsblad*, nr. 7, september 1932, s. 89-91.

Hede, Holger: *Danmarks og Norges Mønter 1541.1814.1977*, Dansk Numismatisk Forening, 3. rev. udg. 1978.

Märcher, Michael: Heylbuth – stempelskærer under Christian den Syvende, *Numismatisk rapport* 88, Dansk Numismatisk Forening, april 2006, s. 17-21

Märcher, Michael: Afslag og Omslag – udmøntning til pengemarkedet i Kiel 1776, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, nr. 1, februar 2007, s. 31.

Märcher, Michael: Presser og prægestempler – produktionsproblemer på Mønten i Kongsberg 1776, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, nr. 2, maj 2008.

Märcher, Michael: Møntstedernes pligtaflevering i 1700- og 1800-tallet, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, nr. 1, februar 2009, s. 23-25.

Märcher, Michael: Tegninger til Christian den Syvendes piastre, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, nr. 2, maj 2011, s. 53-55.

Rønning, Bjørn R.: *Den Kongelige Mynt*

1628-1686-1806, Oslo 1986.

Salvesen, Harald: Piasteren 1777, Oslo Mynt handel A/S, auktion nr. 3, 27/10 1979, s. 23-24.

Salvesen, Harald: "Pillar Dollars" og Piasteren 1771 & 1777, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, nr. 3, april 1981, s. 40-48.

Salvesen, Harald: Piasteren 1777, Norsk Numismatisk Forening, *NNF-NYTT*, Nr. 3 – Desember 1982, s. 4-5.

Salvesen, Harald: "Grønlands-piasteren" – Hvor sjelden er den? i *Festskrift til Jørgen Sømod 1944 24. maj 1984*, Grelbers Forlag 1984, s. 130.

Salvesen, Harald: Norsk piaster funnet i Kina, Norsk Numismatisk Forening, *NNF-NYTT*, Nr. 1 Mai 1986, s. 56-58.

Salvesen, Harald: Piaster 1777, Oslo Mynt-handel A/S, auktion nr. 22, 11/3 1989, s. 74-75.

Salvesen, Harald: Grønlands piasteren, Oslo Mynthandel A/S, auktion nr. 23, 7/10 1989, s. 45-46.

¹ Tak til Michael Märcher for oplysninger om arkivmateriale og kyndig vejledning.

² Hede 1978, s. 87.

³ Salvesen 1979-1989.

⁴ Møntsamlernyt, Marts 1970, 1. årg. Nr. 1, s. 8.

⁵ Märcher 2011. Märcher påpeger, at ikke alle piastre blev bestilt af Asiatisk Kompagni.

⁶ Ibid. Brev af 18. november 1771 fra Finanskollegiet.

⁷ Johan Ephraim Bauert (1726-1799), stempelskærer i København 1763-1799.

⁸ Anders Jonsen Lunde (1749-1822), konstitueret stempelskærer i Kongsberg fra 1777. Fastansat i 1781. Rønning 1986, s. 193.

⁹ Märcher 2011.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Hans Schierven Knoph (1729-1788), møntmester i København 1761-1783 og møntdirektør for alle rigets møntsteder 1771-1788.

¹² Rigsarkivet, Den kgl. Mønt, Mønten i Køben-

- havn, kopiregnskaber, 1772-1779.
- 13 Conrad Alexander Fabritius de Tengnagel (1731-1805). Hans navn er i regnskabet stavet Fabricius.
 - 14 Carl August Struensee (1735-1804), finansdeputeret, bror til J.F. Struensee (1732-1772). Det fremgår ikke, hvad C.A. Struensee skulle bruge disse 10 mønter til.
 - 15 De kongelige møntsteders pligt til at aflevere eksemplarer af mønt- og medaljeproduktionen til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling. Märcher 2009.
 - 16 Rigsarkivet, Den Kgl. Mønt, Mønten i København, Regnskabsbog, 1761-1776; Udmønteprotokol, 1771; Indkomne breve, 1774.
 - 17 Overskattedirektionen forvaltede blandt andet statens gæld. Märcher 2007.
 - 18 Rigsarkivet, Den kgl. Mønt, Mønten i København, kopiregnskaber, 1772-1779. Dato for såvel udmøntningsordre som sølvlevering fremgår af Møntens "Allerunderdanigst Regning" dateret d. 28. december 1774. Märcher 2011.
 - 19 "Banque Contoiret" var statens bank, som bl.a. havde til opgave at stabilisere den danske valutakurs. Märcher 2006.
 - 21 Rigsarkivet, Den kgl. Mønt, Mønten i København, kopiregnskaber, 1772-1779, henholdsvis regnskab af 24. november 1774 og kvittering af 13. marts 1775.
 - 22 Der findes dog eksempler på gentagne pligtafleveringer af samme mønttype. Eksempelvist afleverede Kongsberg Mønten hvert år i perioden 1776-1778 et styk specie og to stykker ½-specier til "Mynt Cabinettet". Rigsarkivet, Den kongelige Mønt, Mønten i København, udmøntningsregnskaber fra Kongsberg.
 - 23 Salvesens stempelnumre er videreført her i artiklen. I Salvesen 1984 findes møntfoto af de enkelte stempler.
 - 24 H.S. Knophs Danske Mønthistorie (1777), Numismatisk Forenings Medlemsblad, Nr. 6, 1934, s. 94.
 - 25 Rigsarkivet, Mønten i København, Indkomne breve, 1774 nr. 167.
 - 26 Gregers Christian Juel (1738-1776), deputeret i Finanskollegiet.
 - 27 Lensgreve Joachim Godske Moltke (1746-1818), på daværende tidspunkt deputeret i Finanskollegiet og medlem af overskattedirektionen.
 - 28 KMMS har kun dette ene eksemplar af 1771-piastren og KMMS' hovedeksemplar af *Beskrivelsen* med tilskrivninger om ombytninger, nye eksemplarer m.v. indeholder intet om en eventuel ombytning af mønten.
 - 29 Salvesen 1984.
 - 30 Rigsarkivet, Den kgl. Mønt, Mønten i København, Udmøntningsregnskaber fra Kongsberg 1774-1797.
 - 31 Ibid.
 - 32 Året var administrativt opdelt i 13 måneder (såkaldte bjergmåneder). Rønning 1986, s. 330.
 - 33 Rigsarkivet, Den kgl. Mønt, Mønten i København, Udmøntningsregnskaber fra Kongsberg 1774-1797.
 - 34 Salvesen 1979.
 - 35 Forfatteren, upublicerede undersøgelser.
 - 36 Rønning 1986, s. 159 samt Märcher 2008, s. 60.
 - 37 Gabriel Andersen Lunder (1714-1777), stempelskræver i Kongsberg 1764-1777.
 - 38 Rønning 1986, s. 241.
 - 39 "Cancellie-Raad Carl Deichmans Samlinger af Bøger, Naturalier, Mynter med mere skænket til offentlig brug i Christiania", Christiania 1790.
 - 40 Min omtale af auktionssalg er hovedsageligt baseret på en gennemgang af KMMS' beholdning af nordiske auktionskataloger.
 - 41 Salvesen 1984 og 1986. Salvesen har anført "usikker" ved 5 eksemplarer.
 - 42 Stanniolaaftryk af danske og norske mønter 1448-1873, indsamlet af H.H. Schou (1858-1932) i begyndelsen af 1900-tallet. Aftrykrene opbevares ved KMMS. Galster 1932.
 - 43 Salvesen 1986.

ROMERSKE SESTERTIER

AR 1232	CLAUDIUS. AD41-54. SPES AUGUSTA. S.1853	F corr	1500,-
AR 1337	CLAUDIUS. S.1853. Kontramærke "NLCAPR"?	F/VG	1800,-
AR 476	CLAUDIUS. SPES AUGUSTA. S.1854	aVF/gF	3500,-
AR 1338	AGRIPPINA SENIOR. Died AD 33. SC. S.1906	F l.corr.	3000,-
AR 1029	NERO CLAUDIUS DRUSUS. Died 9 BC. S.1896	VF/gF	3000,-
AR 895	DOMITIAN. AD 81-96. Pax. S.2680.	F	1000,-
AR 1021	TRAJAN. AD 98-117. Trajan galopping. S.3204	VF-EF	6000,-
AR 241	AELIUS. AD 136-138. Concordia. S.3979.	gF	1300,-
AR 360	ANTONINUS PIUS. AD 138-161. TIBERIS. S.4237	F/G	450,-
AR 1233	ANTONINUS PIUS. Indulgentia. S.4183	aVF	1500,-
AR 1016	ANTONINUS PIUS. Providentia. RIC 946.	Strong VF	1600,-
AR 1120	ANTONINUS PIUS. Salus-Fortuna. S.4164.	patina VF	1500,-
AR 1104	ANTONINUS PIUS. Salus-Fortuna. S.4165.	aVF	1300,-
AR 1109	FAUSTINA SENIOR. Died AD 141. Vesta. S.4617.	aVF	1100,-
AR 546	FAUSTINA JUNIOR. Died AD 175. Fecundit. S.5274.	F	800,-
AR 725	LUCIUS VERUS. AD 161-169. Mars. S.cf.5376.	F	800,-
AR 1234	LUCILLA. Died AD 182. Juno. S. 5504.	aVF	1000,-
AR 1235	SEVERUS ALEX. AD 222-235. Annona. S.8014.	VF	800,-
AR 1237	JULIA MAMAEA. Died AD 235. Felicitas. S.8229.	aVF	800,-
AR 728	JULIA MAMAEA. Venus. S.8233.	patina VF	900,-
AR 1236	JULIA MAMAEA. Felicitas. S.8229.	aVF	900,-
AR 1239	MAXIMINUS I. AD 235-238. Pax. S.832.	VF	900,-
AR 1240	MAXIMINUS I. Salus. S8338.	aVF	700,-
AR 1017	PUPIENUS. AD 238. Victory. S.8539.	VF	4000,-
AR 1018	POSTUMUS. AD 260-269. Double S. S.cf.11052	VF w.rv	1500,-

MØNTER OG PENGESEDLER KØBES OG SÆLGES

Rekvirer prislister over antikke mønster, danske mønster, guldmønter, sedler m.m. Opgiv venligst samleområde da listerne printes ud så de passer til samleområdet.

BEMÆRK NU LUKKET MANDAG – MEN ÅBEN TIRSDAG

Åben tirsdag, onsdag, torsdag og fredag kl. 11 – 17,30.

Lukket mandag og lørdag.

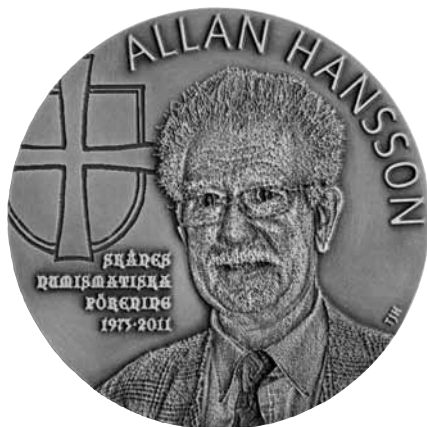
HAFNIA COINS Finn Rasmussen

Gl. Kongevej 172A

DK 1850 Frederiksberg C.

Tlf. /fax. *45 – 33217127 www.hafniacoins.dk email: fr@hafniacoins.dk

Skånes Numismatiska Förening fylder 80 år

Skånes numismatiska Förenings gave til Allan Hansson. Formindsket. Foto: Magnus Wijk.

Skånes Numismatiska Förening havde valgt det helt perfekte sted for fejringen af sit 80-års jubilæum. Den 2. april dannede møntmester Jørgen Kocks fantastiske hus fra 1520'erne midt i Malmøs centrum en historisk mættet ramme for festlighederne. Her ligger der i dag den renommerede Restaurang Årstiderna, så den kulinariske side af sagen var der også tænkt på.

Under aperitiffen præsenterede Foreningens nye formand Bernt Thelin det flotte og velredigerede festskrift *Moneta 5*, som er blevet udgivet i forbindelse med jubilæet. Det indeholder 21 artikler om mange forskellige numismatisk relaterede emner. 13 af forfatterne var til stede ved præsentationen, og de fik overrakt hver deres eksemplar af en specialnummereret særudgave (se side 51).

Herefter serveredes en delikat tre retters middag. Under middagen modtog Bernt Thelin på jubilarens vegne gaver fra Svenska Numismatiska Föreningen, Numismatiska

Klubben i Uppsala og Dansk Numismatisk Forening. Der var ligeledes en række taler, heriblandt en meget morsom historie fra foreningens sekretær Kristian Riesbeck om bakterier på snavsede mønter og pengesedler. Det var en ny vinkel på numismatikken!

Aftenens højdepunkt var Foreningens gave til Allan Hansson. Allan er faktisk nærmest synonym med Skånes Numismatiska Förening. Han var indtil sidste generalforsamling formand, og det havde han været i hele 38 år, næsten halvdelen af Foreningens historie. Det ville foreningen gerne takke for. Derfor havde man bedt Torben Juul Hansen om at udarbejde et computerbaseret forlæg for en medalje, der med ny teknik blev fræset i to eksemplarer på Den kongelige Mønt i Danmark. Resultatet kan ses øverst på siden.

De nordiske fæller ønsker Skånes Numismatiska Förening tillykke med de første 80 år og held og lykke fremover!

Jens Christian Moesgaard

Nyt værk om udmøntningen i Sigtuna ca. 995-1030

Brita Malmer har med sine to monumentale værker *The Sigtuna Coinage, c. 995-1005* (1989) og *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995-1020* (1997) fuldstændigt revolutioneret vort billede af udmøntningen i Danmark og Sverige i de to første årtier af 1000-tallet. Hidtil stod kun 990'ernes begrænsede udmøntning og den fra 1020'erne tydeligt i forskningen. Disse mønter har nemlig for en stor del fuldt forståelige læselige indskrifter og lader sig derfor forholdsvis nemt indordne i tid og rum. I Danmark var det Svend Tvæskæg i 990'erne og Knud den Store i 1020'erne, i Sverige var det Oluf Skatkonge og Anund Jakob (i Norge er der ligeledes en lille udmøntning i 990'erne). Den mellemliggende periode blev i bedste fald forbigået i tavshed, i værste beskrevet som mere eller mindre møntløs. Men Brita har vist os, at dette billede ikke passer – der var en endog meget omfattende udmøntning i mellemprioroden. Den er hidtil blevet overset eller i bedste fald undervurderet, da den består af mønter med uforståelige indskrifter, der kopiere engelske møntmotiver.

Britas utrættelige indsats har bestået i det meget omfattende arbejde at registrerede de pågældende mønter og derefter bestemme stempelkoplinger i mellem dem. Herved har hun kunnet binde de mange anonyme mønter sammen med de få eksemplarer med læselige indskrifter fra Lund og Sigtuna. På den måde er det lykkedes at foreslå prægetidspunkt og -sted på en meget stor del af dette hidtil helt uoverskuelige materiale. Brita forbereder for tiden udgivelsen af et tredje værk, der efter tilsvarende principper skal behandle 1020'ernes udmøntning.

Britas resultater har hidtil kun været publiceret i en analytisk set meget stringent, men ikke særlig tilgængelig form. Hendes udgangspunkt var ikke en mønt, men et stempel (det vil sige en møntside). Stemplerne er naturligvis ikke bevarede til vore dage, men giver sig til kende på de mønter, som er blevet præget med dem. Brita katalogiserede stemplerne efter deres engelske forbilleder. Det gjorde brugen af bøgerne forholdsvis let til bestemmelsen af en konkret mønt, da man jo næsten altid kunne se, hvilken engelsk mønttype, der var blevet benyttet som forbillede. Da imidlertid et og samme engelske forbillede kunne være efterlignet flere forskellige steder og til flere forskellige tider, skulle man altid slå op i adskillige indekser og forklarende tekster og store stempeldiagrammer, før man kunne få svar på, hvor og hvornår den pågældende mønt var præget. Det krævede tid og tålmod at få et overblik over den samlede udmøntnings kronologi og omfang.

Det er derfor meget velkomment, at Brita Malmer i en ny bog fremlægger sine resultater angående de svenske mønter præget i Sigtuna ca. 995-1030 i en mere overskuelig form. Bogen indgår som første bind i storværket *Den svenske mynthistorien*, der er en fælles udgivelse fra Kungliga Myntkabinetet og Svenska Numismatiska Föreningen (bindet om 1700-tallet er allerede kommet, se *NNUM* 2008, s. 86-89). I kataloget, der udgør den største del af bogen (s. 119-319), er udgangspunktet ikke længere stemplet, men mønten, hvilket for ikke-stempelforskere virker langt mere naturligt. Mønterne vises i kronologisk orden med forslag til datering, hvilket gør det meget lettere at få et samlet overblik over ud-

møntningens udvikling. Usikkerhedsfaktorer i de foreslåede dateringer og møntstedtilskrivninger diskuteres og vurderes. Kataloget er ikke bare "afskrift" af Britas tidligere værker – nyopdagede mønter og nyfundne stempelkoblinger er også med.

I indledningen (s. 9-117) beskrives udmøntningen, de politiske omstændigheder, byen Sigtunas historie og så videre. En del specielle emner behandles, såsom mønten fra Sigtuna med danskekongen Knud den Stores navn og forbindelsen mellem Sigtuna, Lund og England. Mellem disse steder blev der ofte udvekslet stempler, hvilket siger noget om de tætte forbindelser, der må have været mellem dem. Teksten er klar, men det er dog langt fra en "læs-let"-bog, Brita Malmer har skrevet – dertil er emnet for komplekst og usikkerhedsfaktorerne i fortolkningerne for store. Det gøres der fornemt rede for. Der er dog overhovedet ingen tvivl om, at stoffet med den nye bog er langt mere tilgængeligt for den alment interesserede læser, end det var i Britas tidligere værker fra 1989 og 1997. Det kommer nu fuldt til sin ret, og vil sikkert fremover meget lettere blive integreret i forskningen og de mere populære fremstillinger.

Set fra anmelderens danske synsvinkel må et brændende ønske være en tilsvarende bog for udmøntningen i Lund, som Brita jo også har omfortolket radikalt i sit værk fra 1997. Den hidtil udbredte idé om, at den danske møntprägning først kom rigtigt i gang under Knud den Store med hjælp fra møntmestre, som han hjembragte fra sit andet rige, Eng-

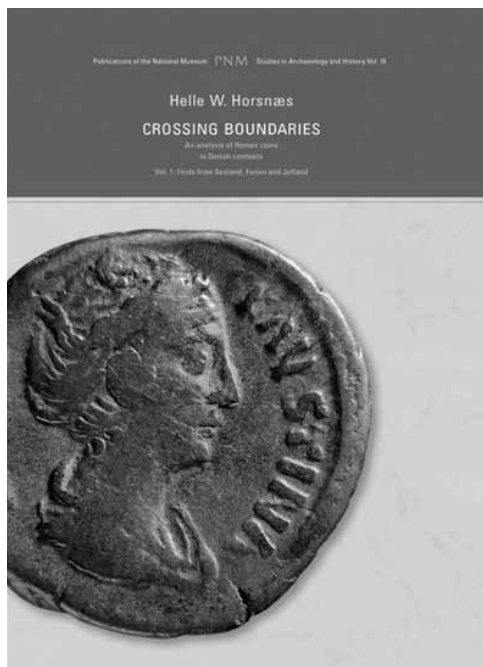
land, må definitivt lægges på hylden efter Britas påvisning af den anonyme udmøntnings store omfang i 1000-tallets to første årtier. Denne nye viden er allerede blevet integreret af de lundensiske arkæologers og historikeres fortolkning af byens tidlige år. Lund blev efter alt sandsynlighed grundlagt omkring 990, og byen har fra starten haft stor betydning. Det viser netop blandt andet den "masseindustri", som møntprägningen udgør, og det drejer sig oven i købet om en produktion kontrolleret af kongen. Men denne nye viden er ikke kun vigtig i tolkningen af Lund, men også for bedømmelsen af hele kongemagtens og samfundets natur i Danmark i den pågældende periode. Og her mangler den nye erkendelse endnu at trænge i gennem til de generelle fremstillinger. Et mere lettilgængeligt værk om den tidlige Lund-udmøntning kunne ganske givet afhjælpe dette. Det ville dog kræve en stor arbejdsindsats, som måske ikke lige er for hånden, hverken i Danmark eller Sverige. Men Britas revolutionerende resultater fortjener det i alt fald!

Jens Christian Moesgaard

Brita Malmer, *Den svenska mynthistorien. Vikingatiden ca 995-1030*, Stockholm 2010. Udgivet af Kungliga Myntkabinettet, Box 5428, S-114 84 Stockholm og Svenska Numismatiska Föreningen, Banérgatan 17 nb, S-115 22 Stockholm. Pris: 395 SEK. ISBN 978-91-633-5716-9.

Numismatisk tidskrift på internet

www.myntstudier.se

Helle W. Horsnæs, Crossing boundaries
An analysis of Roman coins in Danish context

Da amatørarkæologerne i 1980'erne for alvor begyndte at benytte metaldetektorer betød det en eksplosiv vækst af møntfund fra Danmark. I kraft af danefælovgivningen og ikke mindst ved hjælp af det gode samarbejde på lokalt plan mellem detektorbrugere og de arkæologisk arbejdende museer, kommer møntfundene til Den kgl. Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet til registrering. Arbejdet med danefæ er for tiden ikke blot Møntsamlingens mest tidskrævende opgave, men også der hvor de fleste nye erkendelser kommer.

Detektorarkæologien har mere end fordoblet antallet af fund af romerske mønter i Danmark, både hvis man tæller antallet af mønter og antallet af fundsteder. Men der er ikke blot tale om flere mønter og flere fundsteder. Det viser sig, at detektorerne har bragt en anden fundsammensætning frem: der findes i dag langt flere denarer i forhold til antallet af guldmønter end i perioden før 1980. Og der findes i dag store mængder af denarer på bopladser, hvor de ikke tidligere er blevet erkendt.

I bogen præsenteres dette nye store materiale fra Jylland, Fyn og Sjælland. Der benyttes både arkæologiske og numismatiske arbejdsmetoder i et forsøg på at forstå de romerske mønters rolle i de lokale jernalderkulturer, og i udblik til de øvrige dele af det ikke-romerske Europa diskuteres ad hvilke ruter mønterne er kommet til Danmark og hvordan disse ruter forandres gennem perioden fra 200-tallet til 500-tallet e.v.t.

Pris 298 DKK

Syddansk Universitetsforlag / Campusvej 55 / DK-5230 Odense M / CVR: 10451728
Tlf. +45 6615 7999 / Fax +45 6615 8126 / press@forlag.sdu.dk

Håndbog i middelaldernumismatik

Den bog, der her kort skal omtales, er allerede kommet for et par år siden. Den er imidlertid så vigtig for folk, der interesserer sig for middelaldernumismatik, at den også, selv forsinket, bør nævnes her i bladet. Forfatteren er professor, Dr. Bernd Kluge, direktør for Berliner-møntkabinettet siden 1992 og ansat på stedet siden 1972.

Den mest iøjnefaldende del af Kluges bog er de 87 mønttavler, der afbilder cirka 1.500 europæiske middelaldermønter, alle forsynet med en ganske kort beskrivelse. Det er virkelig et tværsnit af middelalderens europæiske numismatik, som her præsenteres, men samtidig må man sige, at det kun er omkring 2,5 % af de mere end 60.000 middelaldermønter, som findes i hovedsamlingen i Berlin.

Men det er også en håndbog i middelalderens europæiske numismatik og en kortfattet mønthistorie for de enkelte lande, alt sammen inden for godt og vel hundrede sider (s. 71-184). Bibliografien fylder ligeledes omkring hundrede sider (s. 186-284), og den er man godt hjulpet med. Der er ikke så voldsomt mange nyere håndbøger i middelaldernumismatik, mest nærliggende er det vel at nævne Philip Grierson, *The Coins of Medieval Europe*, London 1991 og sammes numismatiske bibliografi, *Bibliographie numismatique*, 2. udgave, Bruxelles 1979. Men de to bøger er jo nu 20-30 år gamle, så Kluges bog er meget velkommen.

Hvis man er nysgerrig efter at høre nærmere om Berliner-møntkabinetets udvikling siden 1600-tallet, dets store erhvervelser både i 1800- og 1900-tallet, ja, lige op til 1990'erne samt dets øvrige dramatiske historie i 1900-tallet, så har Kluge for nogle år siden skrevet en spændende håndbog i se-

rien 'Das Kabinett', hvor både udvikling og persongalleri beskrives med relativt få, men velvalgte ord.

Der kan næppe være tvivl om, at Bernd Kluge med sin kæmpeindsats for at bringe Berliner samlingen på fode igen, specielt efter Murens fald 1989 og den tyske genforening, har indskrevet sig i rækken af dets store direktører, og samtidig har han med sin egen forskning ydet en meget fortjenstfuld indsats indenfor det, vi i Norden kalder vikingetidsnumismatikken.

Bernd Kluge modtog 24. marts Huntingdon-medaljen fra American Numismatic Society. Det er en af de fornemste numismatiske udmærkelser, som blev overrakt ved en festlighed på hans arbejdsplads.

JSJ

Bernd Kluge, *Numismatik des Mittelalters*. Bind. 1. *Handbuch und Thesaurus Nummorum Medii Aevi*. Staatliche Museen zu Berlin Münzkabinett. Österreichische Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-Historische Klasse. Sitzungsberichte, bind 769. Veröffentlichungen der Numismatischen Kommission, bind 45. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften. Münzkabinett Staatliche Museen zu Berlin. Berlin/Wien 2007. 511 sider inklusiv 87 mønttavler. ISBN-SMB: 978-3-88609-603-9 og ISBN-ÖAW: 978-3-7001-3932-4. Pris: 78 €.

Bernd Kluge, *Das Münzkabinett. Museum und Wissenschaftsinstitut*. Das Kabinett, bind 9. Münzkabinett. Staatliche Museen zu Berlin-Preussischer Kulturbesitz. 2. ændrede oplag, Berlin 2005. 119 sider, ISBN 3-88609-494-4.

Auktioner på internettet www.lauritz.com

Lauritz.com er i dag Danmarks største auktionshus og Skandinaviens førende kvalitetsauktion på internettet. På få år har Lauritz.com etableret en handelsplatform med over 300.000 besøg og 130.000 bud ugentligt. Hver dag introduceres ca 1.000 nye varer.

Handel på www.lauritz.com bygger på åbenhed, overskuelighed og tillid. Klik ind på www.lauritz.com og læs, hvordan du hurtigt, nemt, sikkert og billigt kan sælge og købe effekter på auktion. Hvis du vil sælge eller have vurderet din samling, kan du kontakte 1 af de 14 lokale Lauritz.com huse i Skandinavien.

Sælgersalær kun 10% (min. kr.100,- pr. lot)

Købersalær kun 18%

Afregning senest 30 dage efter hammerslag

Alle varer sættes på auktion senest 14 dage efter indlevering

Kvalitetsfoto af alle auktionsnumre

Fyldestgørende varebeskrivelse

Kvalificeret numismatisk betjening

Forsendelse mod betaling

Lauritz.com

A bid better

København/Herlev 4450 9800 · Helsingør 5858 5891 · Roskilde 4674 4040
Næstved 5577 3004 · Århus 7020 4460 · Aalborg 9812 3000 · Kolding 7633 6030
Ringkøbing 7244 9999 · Odense 6396 2240

Ärans och minnets valuta

Nu kan vi numismatiker och många andra glädja oss åt denna nytukomna kommenterande katalog, som förtecknar hela serien av Svenska Akademiens minnespenningar alltifrån den tid då Gustav III godkände förslaget och Carl Gustaf Fehrman graverade den första av dem alla (Erik Dahlbergh) fram till 2009, då Carl XVI Gustaf godkände och Peter Linde modellerade fram Ivar Harrie.

Författaren har lagt ner ett stort och beundransvärt arbete och presterat något som verkligen är mer än en katalog. Inledningen är mycket givande och recensenten tycker att alla som skaffar boken ska öka sin bildning genom att läsa den noga. Det har dock framhållits av författaren, att de konsthistoriska aspekterna i huvudsak lämnats därhän.

Utgivandet av minnespenningar över berömda svenskar var ett initiativ från SA:s grundare Gustav III, även om det inte nämns i stadgarna av den 20 mars 1786 utan först i den av kungen utfärdade utgiftsstaten samma år. Här avsätts det blygsamma beloppet om 22 riksdaler 32 skillingar (specie) till en jetong "som slås hvarje år på Svenska Academiens bekostnad öfver någon stor Svensk Man i fordna tider..." Sådana medaljer förekom ju i andra, äldre akademier och låg, som författaren påpekar, helt i linje med kungens tankar om SA:s uppgifter. Det skulle ske i samarbete med Vitterhetsakademien, ursprungligen grundad 1753 av kungens mor Lovisa Ulrika och nu tänkt som främst en medalj- och inskriftsakademi med den långa titeln Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Detta samarbete pågick i ungefär 100 år i "lösa former".

Den första minnespenning som utgavs var över Erik Dahlberg (hösten 1786). Förslaget framfördes vid ett sammanträde i vilket kungen deltog och han hade inga invändningar. Däremot gjorde han senare ett tillägg i form av en

restriktion, som infördes i ett protokoll nästa år, nämligen att det var hans Nådiga vilja, att "ingen person som haft någon befattning med Stats ärender, måtte sättas i fråga innan han varit död i 50 år" – kanske tänkte han med avsky på Frihetstidens politiker... När det gällde "Lärde män" gjorde kungen inget förbehåll. Procedurregeln ledde till att ganska många namn presenterades för kungen varje år, år 1810 inte mindre än 32. Från omkring 1830 gick man in för att inskränka förslagen till tre – och underförstått rekommenderade SA det första av dem. Detta tillämpas alltså.

Kravet på att vara "man" räckte inte längre än till 1818, då SA med kungens medgivande slog sin minnespenning över Anna Maria Lenngren. Men många har inte kvinnorna varit, Lenngren fick ingen efterföljare förrän 1901 (Fredrika Bremer) och senast var det drottning Kristina (2005). Kravet på att ha "levt i fordna tider" har såtillvida uppfyllts som att ingen medalj utgivits över en ännu levande person. Däremot har samma person hedrats två gånger, och det i flera fall (t ex just Fredrika Bremer).

Många tror nog att SA bara ger ut medaljer över litteraturens stormän. Så är ju inte alls fallet. Bokens författare gör en analys av grupperna och noterar, att den största omfattar militärer, politiker och ämbetsmän (bortåt 70). Först därefter följer författarna (ca 60). Ungefär lika många är "de lärde". Så kommer ett mindre antal av tekniker, industrimän, konstnärer i vidare mening samt teaterfolk, tidningsmän och filantroper. Det är kanske naturligt att SA:s första hundra år domineras av den största gruppen med militärer och statsmän. I dag överväger författarna.

Så följer beskrivningarna, som slutar 2009 med Ivar Harrie (av Peter Linde), om vi bortser från en bilaga med medaljen 1884 över Axel Oxenstierna (av Lea Ahlborn), som

måter 59 mm och ligger utanför serien av de då ännu små minnespenningarna om 31 mm. Först sedan 1916 är diametern ökad till 45 mm. De utmärkta fotografierna i färg är tagna av Gabriel Hildebrand. Möjligen kunde en och annan äldre läsare ha haft nytta av om den detaljrikaste sidan av de små minnespenningarna förstorats bredvid bilden 1:1 – det finns plats.

Till arbetet hör också inarbetade översättningar av inskrifterna på latin och register över desamma samt över de personer som tillägnats minnespenningar och över konstnärerna. Många citat kommer från antika

författare som också fått ett eget register. Litteraturförteckning finns givetvis.

Ett efterlängtat och utomordentligt arbete gläder alla numismatiker. Köp det!

LLt

Bo Svensén, *Årans och minnets valuta. Svenska Akademiens minnespenningar 1786-2009 (Svenska Akademiens handlingar från år 1986. Fyrtionde delen 2010). Svenska Akademien, Norstedts. Stockholm-Värnamo 2010. 488 s, ill. [foto Gabriel Hildebrand]. Inbunden capris SEK 283-. ISBN 978-91-1-302977-1.*

Annelis Thygesen

31. august 1921-10. januar 2011

Annelis Thygesen er død på Solgavehjemmet i Farum, 89 år gammel. Hun var i mange år (1958-1989) overassistent på Den kongelige Mønt- og Medaillesamling på Nationalmuseet i København og tog sig i øvrigt af mangfoldige sager, lige fra at være redaktionssekretær på *NNUM* og til at passe både Møntsamlingens Venneselskab og forhandlingerne i bestyrelsen for L.E. Bruuns samling. Hun havde sin store andel i den blomstring, som Møntsamlingen oplevede i den periode, hvor hendes mand, Otto Mørkholm, var Møntsamlingens leder (1960-83). Hun kunne dog også hævde sig på sin egen boldgade, det viste hun da hun midt i 1970'erne som repræsentant for Nationalmuseets administrative personale var medlem af Nationalmuseets første valgte direktion. Der er tidligere, her i bladet, ved Annelis Thyge-

sens afgang, gjort rede for hendes betydelige indsats.

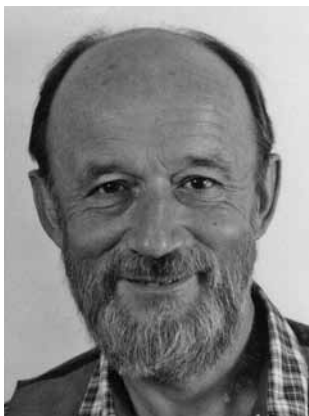
Man kan i dag ved hendes død vel nærmest sammenfatte indsatsen som en veludviklet og meget fin social kompetence. Hun støttede Otto Mørkholm her hjemme og i udlandet og fremmede hans videnskabelige og sociale karriere. Annelis havde i øvrigt en sikker forretningsmæssig sans, hvad der kom de foretagender til gode, hvor hun lagde sin arbejdskraft – det var for en menneskealder siden absolut ikke nogen selvfølge i museumsverdenen.

På det private plan var Annelis Thygesen en glimrende værtinde ved mange numismatiske selskaber, hvor danske, nordiske og internationale fagfæller blev beværtet.

Jørgen Steen Jensen

Johan Alkjær

4. april 1939-7. januar 2011

Johan Alkjær var tegner, grafiker og formgiver, uddannet ved Kunstakademiet hos professor Biilmann Petersen og med afgang fra afdelingen for grafisk design. Han var ansat ved Danmarks Nationalbank fra 1973 til 2002. Indenfor pengesedler og mønter vil han nok især blive husket for to store indsatser. Den endnu kurserende serie af pengesedler ('1997-serien'), hvis forsider har danske kulturpersoner, mens bagsiderne er inspireret af romanske granitskulpturer i jyske landsbykirker. Især det sidste motivvalg viser en original tilgang til at løse den bundne opgave, et stykke dansk brugsgrafik, der var æstetisk tiltalende og samtidig havde et budskab til den, der blev nysgerrig og ville vide mere.

Hvad mønterne angår, så ligger hans hovedindsats i udformningen af 1, 2 og 5 kronerne, der blev sat i omløb 1989-93. Forsidens tredobbelte Dronningemonogram med mellemstillede kroner er tydeligt inspireret af

Christian V's mønter fra det sene 1600-tal, mens bagsiden blandt andet viser hen til dansk bronzealder. Jeg havde lejlighedsvis anledning til at følge idéudkast og diverse forarbejder. Der ligger årelangt arbejde, tankevirksomhed og – lad os hellere også sige det rent ud – geni bag udformningen af møntserien. 5-kronen, der var den først udsendt, blev af en international jury kåret til den bedste cirkulationsmønt i 1990.

I sine senere år (1995-2005) var Johan Alkjær også våbenmaler. Han udførte cirka 25 elefant- og storkorsridderskjolde til ophængning i Frederiksborg slotskirke. Johan Alkjær blev nytårsdag 2002 af Hendes Majestæt Dronningen gjort til Ridder af Dannebrog.

Et uformelt og levende billede af Johan Alkjær tegnes af ungdomsvennen, arkitekt Erik Berg i de mindeord som blev bragt i *Politiken*, 13. januar 2011.

Jørgen Steen Jensen

Niels Nørregaard Rasmussen

5. oktober 1919-8. januar 2011

Civilingeniør Niels Nørregaard Rasmussen var 1970-86 chef for Seddeltrykkeriet i Danmarks Nationalbank, hvor han var ansat siden 1949 og markant bidrog til disse fire tiårs skelsættende nyskabelser i produktionen af danske pengesedler. Fra en teknisk-administrativ vinkel fulgte han på nærmeste hold tilblivelsen af 1952-serien: dels samarbejdet mellem skriftspecialisten Gunnar Biilmann Petersen og kunstneren Ib Andersen, koordi-

neret af Nationalbankens tegner Gunnar Andersen, dels seddelseriens originalarbejde, løbende udført af firmaet Waterlow & Sons i London 1949-61.

I 1960'erne var Nørregaard Rasmussen en ledende kraft i udviklingen af maskiner til den rotationstrykning, der med 1972-serien skulle afløse danske pengesedlers hidtidige trykning i ark. Det skete som led i projekteringen og opførelsen af Nationalbankens nye bygning

(1965-78), der rummer både seddeltrykkeri og originalafdeling. Nørregaard Rasmussen var i alle disse år en energisk initiativtager til tekniske eksperimenter og nye maskinkonstruktioner.

I 1980 blev han tillige chef for Den Kongelige Mønt, som siden 1975 administrativt har hørt under Danmarks Nationalbank. Her fik han at gøre med forberedelsen til en ny sammenhængende dansk møntserie, som med medaljør Frode Bahnsens pludselige død i 1983¹ kom i akut krise. Nørregaard Rasmussens dobbelte chefstilling gjorde det nærliggende for ham at frigøre Seddeltrykkeriets tegner Johan Alkjær til at tegne forslag til den nye møntrække. Disse tegninger blev løbende modelleret i England 1983-85 (prøvemønterne med årstal 1984 og 1986) og i de afsluttende faser af Jan Petersen på Den Kongelige Mønt. I 1986 blev Nørregaard Rasmussen efterfulgt som leder af Seddeltrykkeriet af Niels Holm, men fortsatte som leder af Den Kongelige Mønt indtil pensioneringen i 1989², kort efter udsendelsen af de første mønter i den nye møntrække.

Niels Nørregaard Rasmussen var en dygtig tekniker og en viljefast og idérig chef. Hans tætte skikkelse var ladet med energi og beslutsomhed, tit kombineret med en karsk og direkte mundtlig udtryksform, der sjældent lod én i tvivl om hans holdning i en sag. Sin fagkundskab forenede han med en ualmindelig sans for det kunstneriske og æstetiske udtryk, og han forvaltede sit ansvarsområde med fast organisatorisk myndighed.

Gert Posselt

Fra skrot til millioner

Niels Nørregaard Rasmussen kom til at spille en afgørende rolle for Den kongelige Mønt- og Medaillesamling i 1980'erne. En dag i 1984 blev Samlingens stab inviteret til at deltage i den internationale møntdirektørkongres, som han stod som vært for i København. Forbindelsen blev opretholdt i de følgende år, og en dag røbede Nørregaard Rasmussen, at Nationalbanken/Den Kongelige Mønt stod for at udsende en ny møntserie, og at han havde tænkt på at prøvemønterne, som ellers normalt blev indsmeltet, måske kunne komme Nationalmuseet til nytte.

Det blev en lang og spændende historie, hvor vi takket være Nørregaard Rasmussens omtanke fik et par millioner kroner ud af salget hos auktionsfirmaet Nellemann & Thomsen i Aarhus, i øvrigt på favorable vilkår. Møntsamlingens nuværende permanente udstilling inklusiv monterne i afslutningsrummet 'Verdens Mønt' kunne opstilles, og et par kataloger kunne udsendes. Der blev også, i øvrigt forfattet af Gert Posselt, udsendt en lille bog om prøvemønterne³, så de mange interesserede kunne orientere sig i de forskellige typer. Her kan man læse det hele, bortset fra om Nørregaard Rasmussens personlige indsats, som nu ved hans død naturligt kan fremdrages.

Jørgen Steen Jensen

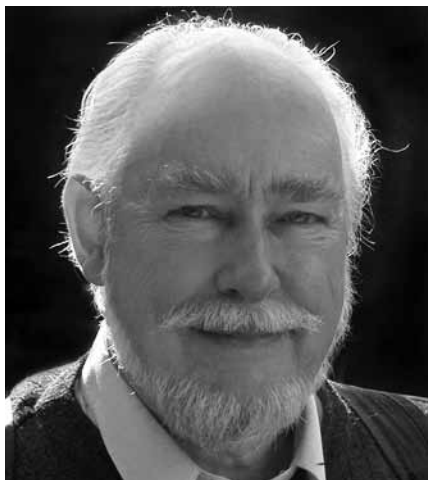
¹ Nekrolog, *NNUM* 1983, s. 131.

² *NNUM* 1989, s. 155.

³ Gert Posselt, *Danske Prøvemønter præget på Den Kongelige Mønt 1983-1989. Historisk oversigt og Katalog*. København 1989.

Peter Flensborg

22. november 1938-25. februar 2011

Meddelelsen om mønthandler Peter Flensborgs pludselige død kom som et chok. Flere medlemmer af Dansk Numismatisk Forening havde få dage forinden oplevet ham i fin form til Niels Jørgen Jensens og Mogens Skjoldagers foredrag i DNF om Frederik I's søslinge. Han arbejdede i sin butik lige til det sidste.

Flensborg var en markant figur i den danske møntverden. Han var uddannet som civilingeniør og arbejdede på Danmarks Tekniske Højskole (nu DTU) indtil 1972, men han besluttede da at gøre sin hobby til sit levebrød med møntbutikken i Studiestræde i det indre København. Men mønter var for Peter ikke kun et levebrød, det var også en passion, som han ønskede at dele med andre. Det skete gennem en omfattende virksomhed som foredragsholder samt som skribent i en ugentlig møntspalte i Politikken 1973-1980 og

i Frederiksborg Amts Avis 1983-1989.

Peter skrev ligeledes flere bøger, der var populærvidenskabelige på gedigent plan. Nævnes kan hans praktiske *Mønter som hobby* (1975) og *Pengesedler som hobby* (1976). Med *Viden om mønter* (1979) gik han i dybden med møntfremstillingsteknik, forskning i mønter, møntfund, latinske fagudtryk og meget mere – lidt af en kraftpræstation på små 100 sider. Kronen på værket blev hans *Numismatisk Leksikon*, udgivet af DNF i 1996. Her får man på 416 trespaltede sider kort og præcist indføring i alle numismatikens aspekter og kringelkroge.

Netop denne omfattende brede viden prægede Peter, og han interesserede sig for mange mere eksotiske emner, såsom orientalske mønter og de såkaldt primitive betalingsmidler. Han arbejdede i mange år på

et værk over thailandske porcelænsmønter, som han desværre ikke nåede at færdiggøre. Grønlands pengesedler havde også hans interesse – det var faktisk emnet for hans første større numismatiske publikation fra 1970, *Grønlandske pengesedler 1803-1967*. Uden Peters store uegennyttige indsats havde værket *Danmarks officielle Pengesedler*, udgivet af DNF i 1983, heller ikke set dagens lys. Senest var Peter medforfatter til en ny forbedret udgave af *Siegs Seddelkatalog 2010*.

Jeg kom i min studietid en del i butikken i Studiestræde. Peter arbejdede som regel på leksikonet eller med porcelænsmønterne, og vi talte om dette og hint møntrelaterede emne. I al beskedenhed tror jeg, at idéen til citatet side 8 i *Numismatisk Leksikon* kom fra mig

en dag, hvor vi diskuterede ufejlbarlighedens umulighed. Jeg købte en del litteratur hos ham – han kunne altid hurtigt og effektivt skaffe nyeste litteratur fra udlandet. Hans velassorterede og altid à-jour-førte bibliotek i bagbutikken var en stor inspiration. Mit eksemplar af *Viden om mønter* er godt slidt, og det samme er *Møntårbogen 1977*, hvor Peter yderst praktisk havde samlet illustrationer af danske middelaldermønter på ét sted. Den er stadigt ofte ude af reolen.

I de senere år havde jeg mindre lejlighed til at se Peter, men det var altid en fornøjelse at snakke med ham til Den kgl. Mønt- og Medaillesamlings Venners årsmøde, foredrag i DNF eller de årlige møntbørser.

Jens Christian Moesgaard

DANSK NUMISMATISK FORENING

Medlemsmøder

Bethesda, Rømersgade 17 – Israels Plads, København K. kl. 18.15

Medlemsmøde med auktion

Onsdag 18. maj 2011
Onsdag 21. september 2011
Onsdag 12. oktober 2011

Fredag 28. oktober 2011,
generalforsamling

Onsdag 16. november 2011
Onsdag 14. december 2011

Medlemsmøder med foredrag

Onsdag 11. maj 2011 kl. 19.00
Frédéric Elfver, Vikingetidsmønter fundet i Blekinge – nye resultater

Øvrige aktiviteter se: www.numismatik.dk

NORSK NUMISMATISK FORENING

Norsk Numismatisk Forening

Alle medlemsmøter avholdes på Grand Hotel, Karl Johansgate 31, møterom Gerhardsen.

Kommisjonsbud til peroenge@nokab.no eller Per Olav Engeset, Peiskrokveien 15, 1482 Nittedal.

SKÅNES NUMISMATISKA FÖRENING

Mötesdagar Hösten 2011
29 september, 27 oktober, 24 november

Mötena äger rum på IOGT:s Ordenslokal,
Kungsgatan 16A, Malmö, kl 19:00 med vis-
ning av mynten från 18:00.

SUOMEN NUMISMAATTINEN YHDISTYS NUMISMATISKA FÖRENINGEN I FINLAND

Numismatiska Föreningen i Finland
Föreningens klubblokal: Mechelininkatu 15
B 47, FIN-00100 Helsingfors.
Tel. 358-9-66 22 81, tisdagar kl. 9-13 och
torsdagar kl. 13-17.
Fax 358-9-6228 0204.

Samtidigt gäller dessa tider för auktionsför-
rättare Hannu Männistö.
Hemsida: <http://www.snynumis.fi>
Formand: Pekka Säilä
e-mail: sny@snynumis.fi

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Föreningslokalerna är öppna för medlemmar
– gärna med sällskap.
SNFs kansli, Banérgatan 17 nb, SE-115-22
Stockholm. Tel. 46-(0)8-667 5598; fax 667
0771. Buss nr. 4, 44; T-bana Karlaplan.

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad
udgives siden 1936 af Nordisk Numismatisk Union.
Udkommer i 2011 med fire numre, februar, maj, august,
og november.
Ikke medlemmer kan tegne abonnement ved henven-
delse til redaktionen for 150 DKK. plus moms. I år 2011
porto i Danmark 60 DKK., Norden og Europa 85 DKK.,
andre verdensdele 110 DKK.
Ret til ændringer forbeholdes

Redaktionen:

Hovedredaktør: museumsinspektør
Jens Christian Moesgaard.
Adresse: Den kgl. Mønt- og Medaillesamling,
Nationalmuseet, DK-1220 København K.
Tlf.: 33 47 31 44.
E-mail: jens.christian.moesgaard@natmus.dk

Kansli: Besøkstid mandagarkl. 10-12, 13-16
Stängt: Midsommar - 1 september; jul- och
nyårshelgerna.
Internet hemsida:
<http://www.numismatik.se>
E-mail: info@numismatik.se

Ansvarlig over for presseloven: Formanden for Dansk
Numismatisk Forening, økonomikonsulent Preben
Nielsen.

Lokalredaktioner:

Møntkabinetterne i de fem lande.

Annonceredaktion: Preben Nielsen
Galionsvej 12, 2 th.
1437 København K
Tlf. (dag) 20 20 78 16.

Eftertryk af artikler m.v. kun med forfatterens tilla-
delse og kun med angivelse af kilden.
Afleveret fra trykkeriet 6. maj 2011
Frederiksberg Bogtrykkeri A/S.

Køb og sælg mønter hos Skandinaviens største auktionshus...

Vi søger netop nu mønter, pengesedler og medailler
i alle genrer til salg på vores auktioner.

To månedlige auktioner på nettet

Hver søndag i de lige uger afholdes fra kl. 13 møntauktioner
på nettet. Her findes materiale i alle kategorier inden for
mønter, pengesedler og medailler.

Traditionel auktion i Bredgade

Udover net-auktioner afholder Bruun Rasmussen to årlige
traditionelle møntauktioner i Bredgade.

Næste auktion: 13.-14. maj
Eftersyn fra søndag den 8. maj

For yderligere information se bruun-rasmussen.dk
eller kontakt møntafdelingen på telefon 8818 1200
e-mail: monter@bruun-rasmussen.dk.

Indleveringer modtages løbende.

Vurderingsbesøg foretages efter aftale i hele landet.

*Edward III, 1327-1377,
guldnobel, London,
S 1503 - Kabinetsstykke.
Vurdering 15.000kr*

*Oscar I, 1844-1859,
4 dukater 1846,
SM 1 - Pragteksemlar
Vurdering 60.000 kr*

BRUUN RASMUSSEN
MØNTAUKTIONER

Baltikavej 10
2100 København Ø
Tel +45 8818 1111

Søren Frichs Vej 34 D
8230 Åbyhøj
Tel +45 8818 1100

AURUM AUKTIONER AB

Myntauktioner i centrala Stockholm!

Låg provision - Alla objekt beskrivs utförligt
både i tryckt katalog och Internetkatalog

*Vi söker alltid bättre mynt, sedlar, medaljer,
polletter och litteratur!*

Tel. 08-660 20 70, vard. 9-13 Mail: info@aurumauktioner.se

www.aurumauktioner.se

OSLO MYNTHANDEL

International association
of professional numismatics

Inkognitogaten 33 A 0256 Oslo, Norge

Postboks 2745 Solli N-0204 Oslo, Norway

telefon: +47 23 10 00 00

Fax: +47 23 10 00 25

MYNTER • SEDLER • MEDALJER **KJØP • AUKSJON** MYNTER • SEDLER • MEDALJER

NYHEDER

Ny webbutik

**Klik venligst på:
www.pilegaard-coins.dk**

PILEGAARD MØNTER& BØGER. ALGADE 65, 9000 AALBORG
Tlf. +45 98 139 000 pi@stofanet.dk www.antikvar.dk/pilegaard